

POROČILO O DELU KOORDINATORJA VARSTVA NESNOVNE KULTURNE DEDIŠČINE V LETU 2023

Anja Jerin

255

V letu 2023 so države podpisnice Unescove *Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine* (v nadaljevanju Konvencija) obeleževale 20-letnico obstoja omenjenega mednarodnega dokumenta, ki omogoča varovanje nesnovne kulturne dediščine tako na nacionalni kot na mednarodni ravni. Konvencija je bila sprejeta na 32. zasedanju Unesca v Parizu, 17. oktobra 2003. Do januarja 2024 jo je sprejelo 182 držav, med katerimi je tudi Republika Slovenija. Omenjeni obletnici se je z razstavo, organizacijo strokovnega srečanja in publikacijo *Register nesnovne kulturne dediščine Slovenije (2008–2023)* posvetil tudi Slovenski etnografski muzej (v nadaljevanju SEM) kot *Koordinator varstva nesnovne kulturne dediščine* (v nadaljevanju Koordinator). Dogodka in publikacijo posvečeno obletnici je Koordinator z vsebinami predstavil tudi na spletni strani Unesca in za njihovo izvedbo in izdajo pridobil dovoljenje Unesca za uporabo obletničnega znaka.

Nastop tamburaške skupine KUD Božo Račič Adlešiči na odprtju razstave, posvečene 20. obletnici Unescove Konvencije pred SEM, 2023 (foto Anja Jerin)

Pobude za vpis v Register

V letu 2023 se je Delovna skupina Koordinatorja (v nadaljevanju DS Koordinatorja) sestala trikrat. Prva seja v letu 2023 je potekala 23. februarja 2023. Na njej so člani obravnavali pet novih pobud za vpis v *Register nesnovne kulturne dediščine* (v nadaljevanju Register): Prekmurski pozvačin, Jazzovsko igranje, Izdelovanje narodnih noš, Burjaštvo, Pečenje rib na batu. Na drugi seji, ki je potekala 8. junija 2023, so obravnavali šest novih pobud: Izdelovanje larf za parklje, Kvačkanje v C2C tehniki, Bizeljski ajdov kolač, Izdelovanje nakita, srebrokovaštvo, zlatarstvo, juvelirstvo, filigran, izdelovanje peres – vzmeti, Tradicionalna reja kraških ovčarjev za vlogo pastirskega psa – zaščitnika pašnih živali, Riklijevo atmosfersko zdravljenje. Za obravnavo na zadnji seji, ki je potekala 14. novembra 2023, je Koordinator prejel štiri nove pobude: Reja ljutomerskega kasača, Izdelovanje nakita – srebrokovaštvo, juvelirstvo, filigran, izdelovanje peres – vzmeti, Sonaravno gospodarjenje z gozdovi. Po vsaki seji je bil zapisnik seje usklajen in potrjen s strani članov DS Koordinatorja, predlagatelje pobud pa je Koordinator z dopisi obvestil o primernosti oz. neprimernosti pobud za vpis v Register.

256

Vpisi v Register

Med glavne naloge Koordinatorja sodi priprava predlogov za vpis enot nesnovne kulturne dediščine v Register. Tako je bilo v letu 2023 na predlog Koordinatorja v Register vpisanih šest novih enot nesnovne kulturne dediščine, ob katerih je bilo evidentiranih 26 nosilcev. Na novo vpisane enote so bile: Sušenje sadja (EID 2-00110; vpis 27. 2. 2023), Tradicionalno čevljarstvo (EID 2-00111; vpis 27. 2. 2023), Priprava koroškega rženega kruha (EID 2-00112; vpis 27. 3. 2023), Soriški govor (EID 2-00113; vpis 3. 4. 2023), Izdelovanje pripadnostnih kostumov (EID 2-00114; vpis 25. 4. 2023), Jurjevo koledovanje na Sevnškem (EID 2-00115; vpis 17. 5. 2023). Poleg tega je bilo 30 na novo evidentiranih nosilcev dodanih k v Register že vpisanim enotam (Babištvo, Tradicionalno lončarstvo, Izdelovanje prekmurskih remenk, Zeliščarstvo, Pridelava bučnega olja, Sušenje sadja, Čebelarstvo, Lectarstvo, Slamnikarstvo na Domžalskem, Pletarstvo, Priprava koroškega rženega kruha, Tradicionalno čevljarstvo, Jurjevo koledovanje na Sevnškem, Tamburaštvo). Koordinator je pripravil tudi 11 predlogov sprememb v Registru evidentiranih nosilcev oziroma vpisanih enot nesnovne kulturne dediščine (Miklavževo, Priprava poprtnika, Oglarstvo, Izdelovanje prekmurskih remenk, Klekljanje slovenske čipke, Popravilo mehanskih ur).

V letu 2023 je Koordinator pričel z revizijo Registra. O aktivnostih, ki jih nosilci izvajajo tekom let od vpisa v Register dalje, je po elektronski pošti povprašal nosilce naslednjih enot nesnovne kulturne dediščine: Škofjeloški pasijon, Cerkljanska laufarija, Obhodi pustnih oračev, Obhodi kurentov, Škoromatija, Drežniški in Ravenski pust, Pisanje pirhov ob prazniku šempav, Klekljanje slovenske čipke. Na podlagi prejetih informacij je pripravil 10 predlogov sprememb v Registru že evidentiranih nosilcev nesnovne kulturne dediščine. Z revizijo je Koordinator nadaljeval tudi v letu 2024.

Do 31. decembra 2023 je bilo v Register skupaj vpisanih 115 enot in 353 nosilcev nesnovne kulturne dediščine.

Sodelovanje predstavnikov Koordinatorja pri pripravi nominacij za vpis elementov nesnovne kulturne dediščine na Unescov Reprezentativni seznam

Na 18. zasedanju Unescovega Medvladnega odbora za varovanje nesnovne kulturne dediščine, ki je med 5. in 9. decembrom 2023 potekalo v mestu Kasane v Bocvani, je bilo 6. 12. 2023 na priporočilo Unescovega ocenjevalnega telesa na Unescov *Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva* (v nadaljevanju Reprezentativni seznam) vpisana večnacionalna nominacija Babištvo, znanje, veščine in prakse. Pri pripravi nominacije je sodelovala tudi Republika Slovenija, s podporo SEM/Koordinatorja. Pri nastajanju nominacijskega filma je sodelovala kustosinja za etnografski film v SEM Nadja Valentinčič Furlan, Anja Jerin in Nena Židov pa sta v procesu priprave nominacije prispevali vsebinsko podporo.

257

Do 31. 12. 2023 ima Republika Slovenija sedem vpisov na Unescov Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva: *Škoffjeloški pasijon* (2016), *Obhodi kurentov* (2017), *Veščina suhozidne gradnje, znanje in tehnike* (večnacionalna nominacija, 2018), *Klekljanje čipk v Sloveniji* (2018), *Tradicije reje lipancev* (večnacionalna nominacija, 2022), *Čebelarstvo, način življenja* (2022) in *Babištvo: znanja, veščine in prakse* (večnacionalna nominacija, 2023).

Promocija nesnovne kulturne dediščine

V letu 2023 je Koordinator nesnovno kulturno dediščino, ki je vpisana na nacionalni seznam in na Unescov Reprezentativni seznam, predstavil z dvema lastnima razstavama in več gostovanji razstav doma in v tujini.¹

Na manjši priložnostni razstavi *Vrbiške šjme* avtorice Adele Pukl, ki je bila na ogled v SEM med 8. 2. in 19. 3. 2023, so bile predstavljene nove muzejske pridobitve iz preteklega leta (sedem celotnih pustnih oprav) in različna kopita za izdelavo usnjenih obraznih mask (larf). S fotografijami iz arhiva Kulturno turističnega društva Vrbišče šjme, ki je kot nosilec evidentirano v Registru ob enoti Vrbiške šeme (vpis 9. 5. 2014), so bili predstavljeni tudi drugi pustni liki, ki so del omenjene pustne skupine. Na razstavi sta bila prikazana tudi dva filma (*Pust Vrbica*, 2023; *Vrbiške šeme*, 2018).

¹ Med 11. majem in 1. junijem 2023 je bila potujoča panojska razstava *Nesnovna kulturna dediščina Slovenije v luči Unescove Konvencije* na ogled v Zgodovinskem muzeju province Entre Rios „Martignano Leguizamón“ v mestu Paraná v Argentini. Razstava je nato od 29. junija 2023 dalje gostovala v zlatem salonu Hiše kulture v Buenos Airesu, Argentina. Na Brdu pri Kranju je bila v sklopu *Rokodelskega festivala* 11. junija 2023 na ogled priložnostna fotografska razstava rokodelskih obrti, ki so bile do konca maja 2023 vpisane v Register. Razstava o obrteh je gostovala tudi na dvorcu Visoko, kjer je 10. septembra 2024 potekal dogodek *Rokodelstvo na Visokem*. Koordinator je z vsebinami enot iz Registra (vezenje po štetih nitih, izdelovanje malih kruhkov in lesenih modelov) sodeloval na razstavi plakatov državnih muzejev, ki je bila pod sloganom *Muzeji, trajnostni razvoj in dobro počutje* odprta 18. maja 2023 na muzejski ploščadi pred Narodnim muzejem Slovenije.

Utrinek z razstave *Vrbiške šjme*, 2023 (foto Anja Jerin)

22. junija 2023, ob obeleževanju 100-letnice muzeja in 20-letnice Konvencije, je SEM kot Koordinator na ograji ob muzejski stavbi odprl priložnostno panojsko razstavo o nesnovni kulturni dediščini Slovenije avtoric Anje Jerin in Nene Židov. Na razstavi *Nesnovna kulturna dediščina Slovenije: Ob 20-letnici Unescove Konvencije*, ki je bila na ogled do 5. 11. 2023, je bila s fotografijami predstavljena bogata in raznovrstna nesnovna kulturna dediščina Slovenije, ki je še vedno živa in je bila do konca maja 2023 vpisana v Register (115 enot in 335 nosilcev). Na razstavi so bile na ločenih panojih predstavljene tudi enote, ki so bile do datuma odprtja razstave vpisane na Unescov Reprezentativni seznam (šest enot).

V namen obeležitve 20-letnice Konvencije je SEM kot Koordinator organiziral tudi strokovno srečanje na temo predstavitev dobrih praks varovanja nesnovne kulturne dediščine v Sloveniji, ki je potekalo 22. 6. 2023 v SEM. Srečanja so se udeležili nosilci in strokovnjaki, ki se ukvarjajo z nesnovno kulturno dediščino, predstavitve dobrih praks varovanja nesnovne kulturne dediščine pa so pripravile Darja Kranjc (Park Škocjanske jame), Afrodita Hebar Kljun (Prostor za čipke LaceSpace), Kati Sekirnik (Konzorcij rokodelskih centrov), Tanja Roženberger (SEM) in Ksenija Kovačec Naglič (Ministrstvo za kulturo). Srečanje je povezovala predstavnica SEM/Koordinatorja Adela Pukl. Tako razstava kot strokovno srečanje sta bila izvedena s finančno pomočjo Slovenske nacionalne komisije za Unesco.

Na povabilo strokovnjakov iz različnih institucij, ki se ukvarjajo z nesnovno kulturno dediščino, so se predstavnice Koordinatorja udeležile več strokovnih srečanj, konferenc² in dogodkov³ tako doma kot v tujini.

Vsem, ki so se želeli seznaniti s filmi in snemanjem nesnovne kulturne dediščine, je bil namenjen dogodek *Filmi o nesnovni kulturni dediščini v slovenskem registru*, ki je potekal 15. marca 2023 v SEM. Predstavljenih je bilo pet filmov o nesnovni dediščini,⁴ ki spremljajo enote v Registru. Dogodek je kot predstavnica SEM/Koordinatorja organizirala Nadja Valentinčič Furlan, ki je z avtorji filmov tudi vodila pogovore o terenskih snemanjih in oblikovanju filmskih pripovedi.

2 V sklopu projektnih dni na temo kulinarike sta Anja Jerin in Adela Pukl dijakom 1. letnikov Gimnazije Bežigrad predstavili nesnovno kulturno dediščino in z njo povezano kulinariko (SEM, 9. 3. 2023). V okviru spletnega seminarja *Vrste in primeri nesnovne kulturne dediščine* pa sta za učitelje mreže šol Unesco ASP Net predstavili projekt kompletov učnih kartic za osnovnošolce (29. 3. 2023). V okviru 6. seminarja za etnobotaniko, ki je bil posvečen temi zeliščarstvo kot nesnovna kulturna dediščina, je Anja Jerin predstavila varovanje nesnovne kulturne dediščine v Sloveniji (SEM, 22. 4. 2023). Na mednarodni muzejski dan sta Anja Jerin in Adela Pukl na povabilo Gorenjskega muzeja izvedli predavanje o varovanju nesnovne kulturne dediščine v Sloveniji (Kranj, 18. 5. 2023). Anja Jerin je na povabilo Koroškega pokrajinskega muzeja izvedla predavanje o implementaciji Unescove Konvencije v Sloveniji (Slovenj Gradec, 17. 10. 2023). V okviru mednarodne znanstvene konference *Nematerijalna kulturna baština u porječju Mure i Drave* je Adela Pukl spregovorila o vključenosti žensk v izvajanje pustnih šeg v Sloveniji. Nena Židov je predstavila problematiko politizacije nesnovne kulturne dediščine na primeru vpisa Obiska dedka Mraza v slovenski Register nesnovne kulturne dediščine. Anja Jerin pa je predstavila motive za vpis nosilcev v Register (Čakovec, Mursko Središče, 9.–10. 11. 2023). Adela Pukl je sodelovala na okrogli mizi *Raba in sporočilnost oblek ali oblečeno in slečeno, vidno in nevidno*, ki je v organizaciji Slovenskega etnološkega društva potekala ob 100-letnici Slovenskega etnografskega muzeja in v tematskem sklopu Šola SED (SEM, 14. 11. 2023). Adela Pukl je v Dolenjskem muzeju izvedla predavanje *Nesnovna kulturna dediščina in njeno varovanje v Sloveniji*, ki je potekalo v organizaciji Slovenskega etnološkega društva v okviru programa Šola SED (Novo mesto, 22. 11. 2023).

3 Anja Jerin, Natalija Polenec in Adela Pukl so se udeležile odprtja razstave *Iz roda v rod* (Gorenjski muzej, 20. 4. 2023). Bojana Rogelj Škafar se je udeležila podelitve listine ob vpisu nominacije *Čebelarstvo, način življenja* na Unescov Reprezentativni seznam (Radovljica, 22. 4. 2023). Natalija Polenec in Adela Pukl sta se udeležili podelitve listine ob vpisu multinacionalne nominacije *Tradicije reje lipancev* na Unescov Reprezentativni seznam (Lipica, 20. 5. 2023). Anja Jerin se je udeležila konference *Izbrana poglavja o praznovanjih na Gorenjskem* (Kranj, 12. 6. 2023). V letu 2023 sta se Anja Jerin in Adela Pukl udeležili štirih delavnic in projektnih srečanj partnerjev projekta *Ples kot nesnovna kulturna dediščina: Novi modeli omogočanja participativnih plesnih dogodkov* (Mechelen, Belgija, 30. 1.–3. 2. 2023; Szentendre, Madžarska, 24.–28. 5. 2023; Sibiu, Romunija, 9.–13. 10. 2023; Atene, Grčija, 12.–16. 12. 2023).

4 Na dogodku so bili predstavljeni naslednji filmi: *Gospa Rezka Mali in trniči*. 2019; *Tradicionalna reja in vzreja lipancev*, 2019; *Petje na tretko in četrtko*. 2021; *Šivanje slamnikov*, 2021; *Izdelovanje drevaka, nesnovna kulturna dediščina Notranske*, 2022. Več v članku Nadje Valentinčič Furlan Filmska večera na temo nesnovne dediščine v SEM (*Etnolog* 2023, str. 235–241).

Tako kot prejšnja leta so tekom leta predstavniki Koordinatorja na terenu med nosilci nesnovne kulturne dediščine dokumentirali številne šege in znanja, ki so že vpisana v Register ali so v procesu vpisa.⁵

Koordinator je v namene promocije enot nesnovne kulturne dediščine, ki so vpisane v Register, izdal dopolnjeno dvojezično publikacijo *Register nesnovne kulturne dediščine Slovenije (2008–2023)*, ki sta jo uredili Anja Jerin in Nena Židov. V publikaciji so zbrani kratki opisi in fotografije 115 enot nesnovne kulturne dediščine, ki so bile do konca maja 2023 vpisane v Register nesnovne kulturne dediščine.

260

Predstavnice Koordinatorja so v letu 2023 objavile sedem prispevkov na temo nesnovne kulturne dediščine v Sloveniji,⁶ omemba Koordinatorja pa se je v medijih pojavila v 133 objavah. Na spletno stran Koordinatorja je bilo v letu 2023 dodanih 124 objav, na muzejsko spletno stran, muzejski Facebook, Instagram in X profil pa 118 objav, vezanih na nesnovno kulturno dediščino.

V letu 2023 je kustodinja za etnografski film v SEM sodelovala pri produkciji dveh filmov, povezanih z v Registru vpisano nesnovno kulturno dediščino (*Babištvo: Znanje, veščine in prakse*, 2023; *Pust Vrbica*, 2023). Prav tako je bilo za razstavo *Iz roda v rod* avtorice Ane Vrtovec Beno, ki je bila med 20. 4. 2023 in 6. 9. 2023 na ogled v Gorenjskem muzeju v Kranju, posredovanih pet filmov o nesnovni kulturni dediščini, vpisani v Register (*Tradicionalna reja in vzreja lipicancev*, 2019; *Otepanje v Bohinju*, 2014; *Izdelovanje papirnatih rož*, 2016; *Miklavževanje*, 2021; *Izdelovanje malih kruhkov in lesenih modelov*, 2021), in več fotografij iz arhiva Koordinatorja.

Razno

Na predstavnice Koordinatorja se je v letu 2023 obrnilo 19 nosilcev nesnovne kulturne dediščine in 57 drugih posameznikov, ki so iskali informacije, povezane z varovanjem nesnovne kulturne dediščine v Sloveniji.

Do konca leta 2023 je Koordinator prejel 30 prošenj nosilcev nesnovne kulturne dediščine⁷ za uporabo znaka Registra. Nosilci so zaprosili za dovoljenje za uporabo znaka

5 Adela Pukl, pust, Lancova vas, 12. 2. 2023; Anja Jerin, tradicionalno čevljarstvo, Škofljica, 14. 2. 2023; Anja Jerin, pust, Velika planina, 18. 2. 2023; Miha Špiček, pust, Lom pod Storžičem, 18. 2. 2023; Anja Jerin, pust, Cerknica, 19. 2. 2023; Adela Pukl, pust, Ponikve, 19. 2. 2023; Miha Špiček, pust, Bled, 19. 2. 2023; Miha Špiček, pust, Javorniški Rovt, 21. 2. 2023; Adela Pukl, Blaž Verbič, pust, Ponikve, 21. 2. 2023, 22. 2. 2023; Anja Jerin, Nena Židov, pust, Beli Križ, 22. 2. 2023; Anja Jerin, gregorjevo, Radomlje, 11. 3. 2023; Anja Jerin, Nena Židov, izdelovanje prekmurskih remenk, lectarstvo, Dobrovnik, Murska Sobota, 15. 3. 2023; Adela Pukl, Nena Židov, vuzemski plesi in igre, Metlika, 10. 4. 2023; Anja Jerin, izdelovanje slamnikov, Domžale, 14. 7. 2023; Adela Pukl, srečanje parkljev, Podkoren, 24. 11. 2023; Adela Pukl, miklavževo, Dešen, 5. 12. 2023.

6 Seznam člankov je dostopen na spletni strani Koordinatorja: <<http://www.nesnovnadediscina.si/sl/objave>> [30. 1. 2024].

7 Za znak Registra so zaprosili nosilci naslednjih enot: Zeliščarstvo, Vleka ploha, Igre s pirhi, Vezenje po narisku, Klekljanje slovenske čipke, Izdelovanje prekmurskih remenk, Priprava koroškega rženega kruha, Godbeništvo, Klekljanje idrijske čipke, Jurjevo koledovanje na Sevniskem, Izdelovanje drevakov, Priprava poprtnikov, Soriški govor.

v publikaciji, na spletnih straneh, izdelkih, plakatih, zgibankah, vabilih, razstavah, v filmu, na nalepkah za CD-je, v člankih, na promocijskih/informacijskih tablah in na didaktični igri.

Predstavnica RS v Generalni skupščini Regionalnega centra za varovanje nesnovne kulturne dediščine JV Evrope pod okriljem Unesca Tanja Roženberger se je udeležila zasedanja Generalne skupščine, ki je potekalo 14. decembra 2023 po spletu.⁸ Anja Jerin in Adela Pukl sta bili v letu 2023 vključeni v Odbor za nesnovno kulturno dediščino pri Slovenski nacionalni komisiji za Unesco. Prav tako sta skozi leto 2023 sodelovali v projektu *Ples kot nesnovna kulturna dediščina: Novi modeli omogočanja participativnih plesnih dogodkov*.

S sredstvi, namenjenimi digitalizaciji, je Koordinator v letu 2023 pridobil nove fotografske materiale enot, ki so že vpisane v Register. Nov fotografski material obsega fotografije naslednjih enot: Apiterapija, Čebelarstvo, Vuzemski plesi in igre v Metliki.

261

Koordinator je v sklopu javnega razpisa Ministrstva za kulturo za izbor javnih kulturnih projektov na področju nesnovne kulturne dediščine 2023 predlagateljem projektov, vezanih na enote, ob katerih se nosilci v Registru ne evidentirajo, izdal potrdila, da prijavitelji s prijavljenim projektom povezujejo posamezne nosilce enot nesnovne kulturne dediščine. Na poziv Ministrstva za kulturo je podal mnenje o ogroženosti enot nesnovne kulturne dediščine, ki so bile v sklopu projektov prijavljene na javni razpis.

Na poziv Ministrstva za kulturo je Koordinator v letu 2023 podal predloge sprememb novega Zakona o Kobilarni Lipica, vezanih na varovanje nesnovne kulturne dediščine tradicij reje lipicancev.

⁸ Poročilo z zasedanja je dostopno na spletni strani Koordinatorja: <<http://www.nesnovnadediscina.si/sl/aktivnosti-koordinatorja/porocilo-zasedanja-generalne-skupscine-regionalnega-centra-za-varovanje>> [1. 2. 2024].